

СКЛАДНІ РЕОРГАНІЗАЦІЙНІ КОНСТРУКЦІЇ *MUST HAVE* В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

COMPLEX REORGANIZATION CONSTRATIONS *MUST HAVE* IN THE LAGISLATION OF UKRAINE

Щербакова Н.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті проведено дослідження з питань застосування складних реорганізаційних конструкцій господарських організацій, зокрема підприємницьких товариств (господарських товариств, виробничих і сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських об'єднань). Доведено, що механізм складної реорганізації доцільно запровадити шляхом установлення відповідних процедур (порядку), правил, обмежень і заборон з урахуванням європейських і міжнародних вимог (стандартів).

Обґрунтовано закріпити в ст. 104 Цивільного кодексу України загальні положення про складну реорганізацію, під якою пропонується розуміти процедуру одночасного застосування різних організаційно-правових форм юридичних осіб і/або поєднання різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення).

Запропоновано передбачити відповідні обмеження щодо участі підприємницьких товариств різних організаційно-правових форм під час проведення складної реорганізації шляхом установлення заборони: (1) одночасної участі товариства капіталів (акціонерного товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, виробничого та сільськогосподарського кооперативів) і товариства осіб (повного товариства, командитного товариства); (2) участі підприємницького товариства, що перебуває в стані ліквідації або неплатоспроможності; (3) участі акціонерного товариства, статутний капітал якого не був повністю сплачений.

Доведена необхідність удосконалення наявних моделей перетворення підприємницьких товариств різних організаційно-правових форм, урахуваючи законодавчі обмеження (ч. 1 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 1 ст. 132, ч. 1 ст. 139 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 109 Господарського кодексу України) й узгодження з відповідними можливими схемами застосування складної реорганізації; також запропоновано виключити норми, які забороняють акціонерним товариствам проводити реорганізацію з іншими видами підприємницьких товариств, зокрема ч. 1 ст. 83, ч. 1 ст. 84, ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства».

Установлено, що закріплення на законодавчому рівні положень про складну реорганізацію дасть змогу оптимізувати систему функціонування й управління підприємством, передавати активи від одного господарюючого суб'єкта до іншого, мінімізуючи трудові, фінансові, податкові ресурси.

Ключові слова: складна реорганізація, форми реорганізації, організаційно-правова форма, перетворення, підприємницьке товариство, господарське товариство, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, виробничий і сільськогосподарський кооперативи.

In the article research is conducted on questions application of complex reorganization constructions of economic organizations, in particular entrepreneurial companies (commercial companies, production and agricultural cooperatives, agricultural associations). It is found that it is expedient to implement the mechanism of complex reorganization by establishment of the proper procedures (to the order), rules, limitations, and prohibitions, considering the European and international requirements (standards).

Grounded to regularize in the Art. 104 of Civil Code of Ukraine generals about complex reorganization under which it is suggested to understand procedure of simultaneous application of different legal forms of legal entities and/or combination of different forms of reorganization (merger, acquisition, division, transformation).

It is suggested to foresee the proper limitations in relation to participation of entrepreneurial companies of different legal forms during the lead through of complex reorganization, by establishment of prohibition: (1) simultaneous participation of companies of capitals (joint-stock company, limited liability company and additional liability company, production and agricultural cooperatives) and companies of persons (general partnership, limited partnership); (2) to participation of entrepreneurial company which is in a state of liquidation or insolvency; (3) to participation of joint-stock company the chartered capital of which was not fully prepaid.

It is well-proven to perfect the existent models of transformation of entrepreneurial companies of different legal forms, taking into account legislative limitations (part 1 Art. 87 Law of Ukraine "On joint-stock companies", part 1 Art. 132, part 1 Art. 139 of Civil Code of Ukraine, part 1 Art. 109 of Commercial Code of Ukraine) and to co-ordinate application of complex reorganization with the proper possible charts; and also it is suggested to eliminate norms which forbid joint-stock companies to conduct reorganization with other kinds of entrepreneurial companies, in particular part 1 Art. 83, part 1 Art. 84, part 1 Art. 85, part 1 Art. 86 Law of Ukraine "On joint-stock companies".

It is set that fixing at legislative level of positions about complex reorganization will allow to optimize the system of functioning and management an enterprise, pass assets from one being in charge subject to other, minimizing labour, financial, tax resources.

Key words: complex reorganization, forms of reorganization, legal form, transformation, entrepreneurial company, commercial company, joint-stock company, limited liability company, production and agricultural cooperatives.

Глобалізаційні та макроекономічні процеси, швидко змінюване конкурентне середовище вимагають нового рівня розвитку національних ринків, які стають усе більш інтегрованими. Це зумовлює потребу в захисті інтересів суб'єктів господарювання щодо зміцнення своїх позицій на відповідних ринках у тому числі шляхом запровадження різних методів та інструментів економічного й правового характеру, зокрема застосування реорганізаційних процедур. Своєчасне проведення реорганізації в різних її формах, у тому числі шляхом застосування складної реорганізації, є одним із ефективних заходів, який забезпечує оптимізацію системи функціонування й управління суб'єкта господарювання, ефективний розподіл і використання ресурсів, підвищення конкурентоз-

датності виготовленої продукції. Можливість проведення складної реорганізації, тобто з одночасним застосуванням різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) чи різних організаційно-правових форм юридичних осіб під час перетворення або одночасним поєднанням і різних форм реорганізації, й організаційно-правових форм юридичних осіб, чинним законодавством не передбачено.

Дослідженням питань складної реорганізації юридичних осіб займалося багато вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема О. Бакуліна, А. Белялова, А. Глушецький, Д. Жданов, О. Кібенко, С. Макаров, В. Мозолін, Т. Нуждін, Д. Степанов, Т. Телюкіна, А. Чувілін, І. Шиткіна, Ю. Юркевич, А. Юдінков та інші. Утім ще й досі

не вироблено однозначного підходу щодо можливості, порядку й особливостей проведення складної реорганізації, за участі яких видів юридичних осіб і яких форм реорганізації відбуватимуться такі процеси.

Метою статті є обґрунтування необхідності запровадження складних реорганізаційних конструкцій за участі підприємницьких товариств (господарських товариств, виробничих і сільськогосподарських кооперативів); визначення шляхів удосконалення законодавства з питань складної реорганізації з урахуванням європейських і міжнародних вимог (стандартів).

У науковій літературі застосовуються різні поняття для позначення досліджуваного явища, а саме: «змішана реорганізація», «сумішена реорганізація» або «комплексна реорганізація» [1], «складна реорганізація» [2, с. 75], «двоступінчаста реорганізаційна процедура» [3, с. 283], нещодавно з'явилось ще одне поняття – «комбінована реорганізація» [4], які мають різне змістове навантаження.

Так, на думку О. Кібенко, під складною реорганізацією слід розуміти поєднання декількох форм реорганізації (наприклад, товариство з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) до товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) з перетворенням останнього на акціонерне товариство (далі – АТ) [5, с. 379–380].

У свою чергу, під змішаною реорганізацією Ю. Юркевич розуміє реорганізацію, у якій беруть участь або при проведенні якої виникають юридичні особи іншої ОПФ, тобто одночасно з перетворенням використовуються інші способи припинення юридичних осіб, наприклад, а) злиття юридичних осіб різних організаційно-правових форм, оскільки в такому разі принаймні щодо однієї з них відбувається додатково ще й перетворення; б) приєднання до юридичної особи іншої організаційно-правової форми; в) поділ юридичної особи, у результаті якого хоча б один із її правонаступників утворюється в іншій організаційно-правовій формі, ніж юридична особа-правопередник [6, с. 170].

На думку І. Шиткіної, змішана реорганізація передбачає можливість поділу чи виділу товариства, які відбуваються одночасно зі злиттям чи приєднанням, що впливає із Закону РФ «Про АТ» (ст. 19.1), де прямо така можливість передбачена [7, с. 325–326], а також Цивільний кодекс (далі – ЦК) РФ (з 01.09.2014) у частині реорганізації юридичних осіб вводить такі види реорганізації, які називають у юридичній літературі: змішану (реорганізація юридичних осіб різних організаційно-правових форм) і сумішену (реорганізація з поєднанням кількох її форм), крім того, вважається за можливе одночасне застосування й змішаної, і сумішеної реорганізації [8]. Вочевидь, законодавець знову проігнорував можливість використання єдиної термінології, що, безумовно, призвело до подальших теоретичних дискусій стосовно понятійного апарату та значення використовуваних понять. Так, на думку А. Гармаєва, законодавець установив можливість проведення комбінованих (змішаних і сумішених) реорганізацій. При цьому під змішаною реорганізацією автор розуміє участь у процесі кількох юридичних осіб різних організаційно-правових форм, а під сумішеною – поєднання різних форм реорганізації [9, с. 5]. Д. Степанов обидва варіанти реорганізації називає змішаними, оскільки змішаною може бути реорганізація, яка проводиться як у поєднанні в межах однієї реорганізаційної процедури елементів декількох базових форм реорганізації, так і за участі в межах однієї процедури двох чи більше юридичних осіб, створених у різних організаційно-правових формах [10, с. 31–35]. В. Осипов указує про можливість «змішаної реорганізації, одночасної реорганізації декількох юридичних осіб, у тому числі які відносяться до різної організаційно-правової форми» [11, с. 40–43]. Деякі автори, зокрема Д. Сидоров, уживають терміни «одночасна реорганізація» та «змішана реорганізація» як синоніми [12, с. 6].

Дещо далі пішов Т. Нуждін, запропонувавши в дисертації застосування комбінованої реорганізації як складної категорії, що класифікується на три види: 1) сумішена (коли в межах одного процесу відбувається поєднання різних форм реорганізації; 2) змішана (за участі в одному реорганізаційному процесі юридичних осіб різних організаційно-правових форм); 3) комплексна (при поєднанні в одному процесі суміщеної та змішаної реорганізації) [13, с. 79].

Продовжуючи дослідження питання з приводу вказаних правових явищ, як зазначає А. Белялова, необхідно застосовувати різні поняття (сумішена – щодо реорганізації, яка проводиться з одночасним застосуванням різних її форм, а також змішана – щодо реорганізації за участі юридичних осіб, створених у різних організаційно-правових формах), оскільки це обумовлено різними механізмами її здійснення [14, с. 119].

Отже, підсумовуючи висловлені позиції з приводу таких ускладнених правових конструкцій під час проведення реорганізації в разі одночасного застосування різних організаційно-правових форм або різних форм реорганізації, або поєднання цих двох процесів, треба наголосити на тому, що, по-перше, як назвати ці процеси – це справа другорядна, більше треба звертати увагу на те, які за змістовим наповненням ці процеси є; по-друге, таке розмаїття назв щодо вказаних ускладнених правових конструкцій у науковій літературі зумовлено тим, що на законодавчому рівні в РФ ці процеси не тільки отримали «право на життя», будучи передбаченими в ЦК РФ, а й відповідні назви цих ускладнених конструкцій отримали своє продовження в спеціальному законі (Законі РФ «Про АТ»). Щодо чинного законодавства, як підкреслювалося вище, такі ускладнені правові конструкції не отримали свого законодавчого втілення, утім й не забороняють їх відповідного застосування. Тому поки вважаємо за необхідне обмежитися тим, що називати це правове явище узагальненим поняттям – «складана реорганізація», змістовно розмежовуючи відповідні конструкції: (1) з одночасним застосуванням різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення); (2) за участі двох або більше юридичних осіб, створених у різних організаційно-правових формах у разі, якщо законом передбачена можливість перетворення юридичної особи однієї з таких організаційно-правових форм у юридичну особу іншої з таких організаційно-правових форм; (3) з одночасним застосуванням різних форм реорганізації та за участі юридичних осіб різних організаційно-правових форм.

Крім того, аналіз наукових досліджень зацентровує свою увагу й на тому, чи є доцільним та ефективним застосування складної процедури реорганізації. Так, одні автори (О. Бакуліна [15, с. 98], А. Чувілін [16, с. 39]) вважають неприпустимим введення змішаної реорганізації, пояснюючи це відсутністю відповідного правового регулювання й ускладненістю й без того складної процедури проведення реорганізації в будь-якій формі. Інші вчені (М. Телюкіна [17, с. 102], Д. Жданов [18, с. 23], А. Глушецький [19, с. 24], В. Мозолін, А. Юденков [20, с. 76], Д. Степанов [21, с. 46, 49]) схиляються до можливості застосування такої ускладненої процедури. В обґрунтування такої точки зору автори вказують, що можливість застосування змішаної реорганізації фактично виходить із загальнодозвольного принципу «що прямо не заборонено законом – те дозволено» [18, с. 23; 22, с. 93]. Утім варто погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою, що не можна в цій ситуації виходити із загальнодозвольного принципу, оскільки припинення юридичних осіб пов'язане також із діяльністю державного реєстратора, який як державний службовець при державній реєстрації припинення юридичних осіб повинен діяти виключно в межах і порядку, передбачених законом, що регулює вказані правовідносини [5, с. 379; 6, с. 171].

Ураховуючи вищенаведений аналіз наукової літератури, варто зазначити, що складна реорганізація юридичних осіб включає, по-перше, здійснення реорганізаційних процедур із застосуванням різних організаційно-правових форм юридичних осіб, по-друге, поєднання різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення) [2, с. 81], а також можливість поєднання таких процесів, якщо це не суперечить чинному законодавству.

Отже, яке воно змістове навантаження складної реорганізації? По-перше, як зазначено, це може бути поєднання різних організаційно-правових форм, а це питання прямо пов'язано з такою формою реорганізації, як перетворення, під яким розуміється зміна саме організаційно-правової форми (ст. 108 ЦК України [23]).

Загальні питання перетворення юридичних осіб передбачено ст. ст. 106, 107, 108 ЦК України. Організаційно-правовими формами юридичних осіб (ч. 1 ст. 83 ЦК України) є товариства, установи й інші форми, установлені законом. Товариства, у свою чергу, поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (абз. 2 ч. 2 ст. 83 ЦК України). Саме серед підприємницьких товариств (господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, ТОВ, ТДВ, АТ), виробничі кооперативи, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські об'єднання, що діють з метою отримання прибутку) (ч. 1 ст. 84 ЦК України) можна прослідкувати наявність складних реорганізаційних конструкцій.

Так, у ЦК України передбачено, що повне товариство може перетворитися на інше господарське товариство протягом шести місяців з моменту, коли в товаристві залишився один учасник і виявив таке бажання на перетворення (ч. 1 ст. 132); командитне товариство, у свою чергу, може перетворитися лише на повне товариство в разі вибуття всіх вкладників (ч. 1 ст. 139).

Законом України «Про АТ» [24] чітко закріплено норму, відповідно до якої АТ може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив (ст. 87). Крім того, названий Закон фактично унеможливає проведення складної реорганізації, про що свідчать такі норми, які регулюють відносини реорганізації в різних формах: злиття, приєднання, поділ і виділ (ч. 1 ст. 83, ч. 1 ст. 84, ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86). Законодавець чітко забороняє АТ брати участь у реорганізаційних процедурах шляхом застосування інших ОПФ, окрім перетворення АТ. Треба зазначити, що не розділяє концепцію складної реорганізації й Проект Закону України «Про АТ», зареєстрований у Верховній Раді України, яким пропонується змінити та поєднати англо-американську й континентальну правові системи щодо організації корпоративного управління в АТ. Так, в абз. 3 ч. 1 ст. 115 Проекту Закону [25] указано, що АТ не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ і/або перетворення, що виглядає дивним [26, с. 115], з огляду на те що зарубіжні правопорядки допускають та ефективно використовують складні (змішані, суміщені) реорганізаційні процедури.

Законом України «Про ТОВ та ТДВ» [27], відповідно до ч. 1 ст. 48, передбачається, що товариство може припинитися внаслідок передавання всього свого майна, всіх прав та обов'язків іншим господарським товариствам- правонаступникам. На перший погляд начебто ніяких обмежень чи заборон немає. Утім якщо проаналізувати відповідні статті, які регламентують форми реорганізації, то тут можна прослідкувати таке: коли законодавець використовує термін «товариство», то це варто розуміти як ТОВ і ТДВ, виходячи із змісту ст. 1 указанного Закону: сфери застосування, а саме на яких суб'єктів розповсюджується дія Закону; тоді ж, коли мова йде не про ТОВ та ТДВ, законодавець чітко зазначає термін «господарське товариство». Отже, ст. 47 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» установлює обмеження, згідно з яким виділом ТОВ є створення одного або більше товариств із передавання йому

(ім) згідно з розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ без припинення останнього (і в цьому випадку варто розуміти цю статтю саме таким чином, що мова йде виключно про ТОВ або ТДВ).

Щодо інших форм (злиття, приєднання, поділ, перетворення), то, відповідно до ст. ст. 49–51 указанного Закону, процедури у відповідних формах можуть зумовлювати створення нового господарського товариства – правонаступника, а отже, у зв'язку з тим, як сформульовані вказані норми, можна дійти висновку щодо можливості створення будь-яких ОПФ господарських товариств шляхом застосування складної реорганізації, наприклад, шляхом злиття двох ТОВ і перетворення в АТ. Проте вбачається, що відсутність відповідних положень, які б прямо дозволяли й визначали механізм здійснення складної реорганізації, а також відповідних положень щодо злиття (приєднання) ТОВ з іншими ОПФ підприємницьких товариств є, вочевидь, більше недоліком, ніж урегулюванням відносин за загальнодозвоільним принципом «що прямо не заборонено законом – те дозволено». Тому видається необхідним усе ж таки чітко закріпити відповідні ОПФ, у які може бути перетворено ТОВ (ТДВ). У цьому зв'язку видавався правильним свого часу підхід законодавця в ЦК України (до 10.06.2018), яким передбачалося, що ТОВ (ТДВ) може перетворитися лише в АТ або виробничий кооператив (ч. 2 ст. 150).

У Господарському кодексі України [28] у ч. 1 ст. 109 укаzuється на можливість перетворення виробничого кооперативу в підприємство інших форм господарювання, тоді як спеціальний Закон України «Про кооперацію» [29] у ст. 28 узагалі не передбачає ані обмежень, ані певного правового регулювання, обмежуючись формулюванням «у порядку, визначеному законодавством та статутом кооперативу».

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [30], передбачається припинення сільськогосподарського кооперативу одним зі способів – шляхом реорганізації з перерахуванням її форм (злиття, приєднання, поділ, перетворення) та посиленням на порядок припинення сільськогосподарського кооперативу відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [31].

Утім абз. 2 ч. 3 ст. 33 цього Закону передбачає, що сільськогосподарський кооператив, що діє без мети одержання прибутку, може бути реорганізований виключно в сільськогосподарський кооператив, що діє без мети одержання прибутку, або в сільськогосподарське кооперативне об'єднання, що діє без мети одержання прибутку. Отже, законодавець однозначно забороняє перетворення непідприємницького товариства в інше підприємницьке, передбачивши реорганізацію сільськогосподарського кооперативу, що діє без мети одержання прибутку, шляхом перетворення лише в сільськогосподарське об'єднання, що діє без мети одержання прибутку.

Таким чином, аналіз законодавства про реорганізацію підприємницьких товариств дає змогу дійти таких висновків.

По-перше, для АТ встановлено додаткові обмеження не тільки щодо можливих моделей реорганізаційних процедур шляхом перетворення, а й шляхом застосування інших форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ).

По-друге, для підприємницьких товариств передбачено чіткі моделі можливих процедур реорганізації шляхом перетворення: АТ – у господарське товариство або виробничий кооператив; ТОВ/ТДВ – в інше господарське товариство; повне товариство – в інше господарське товариство; командитне товариство – тільки в повне товариство; виробничий кооператив – в інші форми господарювання; щодо сільськогосподарських кооперативів – законом не передбачено.

Проте залишається відкритим питання, зокрема не врегульованим на законодавчому рівні, щодо можливості застосування в одній процедурі реорганізації декількох її форм реорганізації (злиття й перетворення, приєднання та перетворення, поділ і перетворення, виділ і перетворення) та різних ОПФ (наприклад, ТОВ+ТДВ=АТ – іде застосування одночасно двох форм реорганізації (злиття й перетворення) і різних ОПФ (ТОВ, ТДВ, АТ)).

Із цього приводу доцільно звернутися до законодавства зарубіжних країн (США, Франції, Німеччини, Швейцарії, Бельгії) [32, с. 4–5], де проведення складної реорганізації юридичних осіб передбачено на законодавчому рівні й активно застосовується на практиці, зокрема під час проведення реорганізації у формі поділу з одночасним застосуванням таких форм, як приєднання та перетворення або злиття та перетворення. Важливість запровадження таких реорганізаційних процедур обумовлена ще і євроінтеграційними кроками нашої держави, насамперед Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, положення якої у сфері законодавства про компанії та корпоративне управління (глава 13) [33, с. 11–112] має на меті приведення регулювання діяльності корпорацій до вимог міжнародних стандартів і поступове зближення з правилами ЄС.

Так, у Федеральному Законі Швейцарії «Про злиття» зазначається, юридичні особи яких ОПФ можуть брати участь у злитті між собою, наприклад, відповідно до ст. 4, корпорації можуть зливатися з іншими корпораціями (АТ, ТОВ), кооперативами, а приєднуватися до такої корпорації можуть і повні, і командитні товариства [34, с. 76]. У Законі ФРН «Про реорганізацію» застосовано концепцію змішаного злиття й закріплено перелік ОПФ, у яких особи мають право брати участь. Відповідно до ст. 236-2 Комерційного кодексу Франції, злиття й поділ можуть здійснюватися підприємницькими (комерційними) підприємствами різних форм [35, с. 308]. У Кодексі торгівельних товариств Польщі зазначається, що в процедурі злиття й приєднання можуть брати участь усі види товариств, якщо вони не перебувають у стані ліквідації або неплатоспроможності, але при цьому існують певні обмеження та заборони: брати участь у таких процедурах можуть лише товариства капіталів [36, с. 147]; забороняється проводити поділ і виділ товариства осіб; АТ, статутний капітал якого не був повністю сплачений [36, с. 156–157].

Крім того, корисним може стати досвід проведення складної реорганізації юридичних осіб у РФ. Так, в абз. 2, 3 п. 1 ст. 57 ЦК РФ [37] установлено, що допускається реорганізація юридичної особи з одночасним поєднанням різних її форм; реорганізація за участі двох або більше юридичних осіб, у тому числі створених у різних ОПФ (якщо ЦК або інший закон передбачає можливість перетворення юридичної особи однієї з таких ОПФ в юридичну особу іншої з таких ОПФ). Отже, ЦК РФ у частині реорганізації юридичних осіб передбачає два види реорганізації: змішану (реорганізація юридичних осіб різних ОПФ) і суміщену (реорганізація юридичних осіб із поєднанням декількох її форм), а також допускає одночасне застосування як змішаної, так і суміщеної реорганізації.

У свою чергу, у п. 1 ст. 19.1 Закону РФ «Про АТ» [38] зазначено, що рішенням загальних зборів акціонерів про реорганізацію товариства у формі його поділу або виділу може бути передбачено стосовно одного або декількох товариств, які створюються шляхом реорганізації у формі поділу або виділу, положення про одночасне злиття створюваного товариства з іншим товариством або іншими товариствами чи про одночасне приєднання створюваного товариства до іншого товариства. Як зазначається в юридичній літературі (А. Габов, П. Смирнова, Р. Сорочіна), з точки зору ст. 19.1 Закону РФ «Про АТ» під час суміщеної реорганізації відбувається синхронізація двох способів реорганізації, а не «створення» ще однієї форми реорганізації, незважаючи на те що специфіка суміщеної реорганізації така, що цілком правильним було б вважати таку реорганізацію окремою формою з відповідним правовим регулюванням [39, с. 221].

Утім положення ст. 19.1 аналізованого Закону щодо обмеженого вибору варіантів суміщеної реорганізації в науковій літературі піддається критиці, а також указується на те, що закріплення імперативним чином тільки таких поєднань форм реорганізації не лише суперечить положенням ЦК РФ, а й утрачає первинний сенс цього нововведення [14, с. 123–124].

Таким чином, на підставі викладеного вважаємо, що запровадження складних реорганізаційних конструкцій за участі підприємницьких товариств (господарських товариств, виробничих і сільськогосподарських кооперативів) у законодавстві України нині є своєчасним і необхідним.

Механізм складної реорганізації доцільно запровадити шляхом установлення відповідних процедур (порядку), правил, обмежень і заборон щодо можливих реорганізаційних конструкцій з урахуванням європейських і міжнародних вимог (стандартів).

По-перше, закріпити в ст. 104 ЦК України загальні положення про складну реорганізацію, під якою пропонується розуміти процедуру одночасного застосування різних організаційно-правових форм юридичних осіб і/або поєднання різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення).

По-друге, за своїм змістом складна реорганізація має такі різновиди:

– (1) з одночасним застосуванням різних форм реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення);

– (2) за участі двох або більше підприємницьких товариств, створених у різних організаційно-правових формах, якщо законом передбачена можливість перетворення підприємницького товариства однієї з таких організаційно-правових форм у підприємницьке товариство іншої з таких організаційно-правових форм;

– (3) з одночасним застосуванням різних форм реорганізації та за участі підприємницьких товариств різних організаційно-правових форм.

По-третє, передбачити відповідні обмеження щодо участі підприємницьких товариств різних організаційно-правових форм під час проведення складної реорганізації шляхом установлення заборони:

– одночасної участі товариства капіталів (АТ, ТОВ, ТДВ, виробничого кооперативу, сільськогосподарського кооперативу) і товариства осіб (повного товариства, командитного товариства);

– участі підприємницького товариства, що перебуває в стані ліквідації або неплатоспроможності;

– участі АТ, статутний капітал якого неповністю сплачений.

По-четверте, переглянути можливі моделі перетворення підприємницьких товариств різних організаційно-правових форм, урахувавши законодавчі обмеження (ч. 1 ст. 87 Закону України «Про АТ», ч. 1 ст. 132, ч. 1 ст. 139 ЦК України, ч. 1 ст. 109 ГК України) та узгодити з відповідними можливими схемами застосування складної реорганізації, а саме:

– виключити норми, які забороняють АТ проводити реорганізацію з іншими видами підприємницьких товариств (ч. 1 ст. 83, ч. 1 ст. 84, ч. 1 ст. 85, ч. 1 ст. 86 Закону України «Про АТ»);

– передбачити можливість перетворення ТОВ/ТДВ виключно в АТ або виробничий кооператив.

Утім ще залишається не визначеним цілий спектр питань, які пов'язані з належним правовим регулюванням складної реорганізації та які необхідно розв'язати найближчим часом, а саме: формування статутного капіталу при складних реорганізаціях; оформлення правонаступництва на різних етапах проведення складної реорганізації; порядок захисту прав учасників (акціонерів), кредиторів у разі оспорування складної реорганізації.

Усе це ускладнює застосування складних реорганізаційних конструкцій на практиці, що, у свою чергу, зумовлює необхідність комплексного осмислення в контексті загального поняття реорганізації з метою напрацювання відповідних висновків і рекомендацій, які б зробили такі складні реорганізаційні конструкції практично застосовуваними в українському правовому полі з урахуванням євроінтеграційних кроків нашої держави, поступовим зближенням українського законодавства до європейського законодавства, застосуванням міжнародних і європейських вимог (стандартів), а також дали

змогу б у доктринальному сенсі зрозуміти місце такого правового явища, як «складана реорганізація» в юридичній науці.

Запровадження на законодавчому рівні такої процедури, як складна реорганізація, дасть змогу учасникам (акціонерам) суб'єктів господарювання передавати активи від одного господарюючого суб'єкта до іншого, мінімізуючи трудові, фінансові, податкові ресурси; сприятиме більш ефективному захисту законних прав та інтересів учасників (акціонерів), кредиторів, самих суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шапкина Г.С. Применение акционерного законодательства. Москва : Статут, 2009; Степанов Д.И. Основные проблемы, связанные с реформой законодательства о реорганизации. *Закон*. 2009. № 2. С. 27–29; Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая: учеб.-практик. Комментарий (постатейный) / Е.Н. Абрамова, Н.Н. Аверченко, Ю.В. Байгушева и др. ; под ред. А.П. Сергеева. Москва : Проспект, 2010.
2. Щербакова Н.В. Напрями удосконалення законодавства з питань складної реорганізації юридичних осіб. *Правничий часопис Донецького національного університету*. 2015. № 1/2. С. 75–83.
3. Поваров Ю.С. Акционерное право России : учебник. Москва : Высшее образование ; Юрайт-Издат, 2009. 660 с.
4. Нуждин Т.А. Комбинированная реорганизация коммерческих организаций : монография. Москва : Юстицинформ, 2018. 262 с.
5. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія «Юридичний радник». Харків : Страйд, 2005. 432 с.
6. Юркевич Ю. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2009. Вип. 48. С. 166–176.
7. Корпоративное право: учебный курс : учебник / отв. ред. И.С. Шиткина. Москва : КНОРУС, 2011. 1120 с.
8. Обзор проекта Федерального Закона «О внесении изменений в Федеральный Закон «Об акционерных обществах» и Федеральный Закон «Об обществах с ограниченной ответственностью» (в части приведения положения о реорганизации хозяйственных обществ в соответствие с новой редакцией главы 4 ГК РФ)». URL: <http://nplaw.ru/work/obzor-proekta-izmenenij-po-korporativnym-reorganizaciyam> (дата звернення: 12.11.2021).
9. Гармаев А. Смешанное преобразование. *ЭЖ-Юрист*. 2014. № 40.
10. Степанов Д.И. Новые положения Гражданского кодекса о юридических лицах. *Закон*. 2014. № 7. С. 31–35.
11. Осипов В. Знакомые все лица. Какие изменения были внесены в Гражданский кодекс РФ. *Бюллетень оперативной информации «Московские торги»* : информационно-аналитическое издание. 2014. № 7. С. 40–43.
12. Сидоров Д. Одновременная реорганизация быть. *ЭЖ-Юрист*. 2014. № 40.
13. Нуждин Т.А. Комбинированная реорганизация коммерческих организаций : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Санкт-Петербург, 2018. 456 с.
14. Белялова А.М. Правовое регулирование реорганизации коммерческих юридических лиц в России и за рубежом : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2019. 181 с.
15. Бакулина Е.В. Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных обществ : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2004. 216 с.
16. Чувилин А. Реорганизация акционерных обществ. *Закон*. 1997. № 5. С. 38–39.
17. Телюкина М.В. Комментарий к Федеральному закону «Об акционерных обществах» (постатейный). Москва : Волтер Клувер, 2005. 638 с.
18. Жданов Д.В. Реорганизация акционерных обществ в Российской Федерации. Москва : Лекс-книга, 2002. 302 с.
19. Глушецкий А.А. Реорганизация АО: процедура осуществления. *Экономика и жизнь*. 1998. № 8.
20. Мозолин В.П., Юдинков А.П. Комментарий к Федеральному закону «Об акционерных обществах». Москва : Норма, 2003. 411 с.
21. Степанов Д. Формы реорганизации коммерческих организаций: вопросы законодательной реформы. *Хозяйство и право*. 2001. № 4. С. 43–53.
22. Макаров С.А. Общество с ограниченной ответственностью как субъект гражданского права : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Саратов, 2004. 207 с.
23. Цивільний кодекс : Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
24. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50, 50–51. Ст. 384.
25. Про акціонерні товариства : Проект Закону України від 25.11.2019 № 2493. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67468&pf35401=556986> (дата звернення: 04.12.2021).
26. Страток О.М. Цивільно-правове регулювання припинення підприємницьких юридичних осіб : дис. ... докт. філософії права : 081 «Право, галузь знань» ; 08 «Право». Івано-Франківськ, 2021. 232 с.
27. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
28. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 178. Ст. 144.
29. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.
30. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 52. Ст. 497.
31. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.
32. Tax Law Design and Drafting (volume 2; International Monetary Fund: 1998; Victor Thuronyi, ed.) *Chapter 20, Taxation of Corporate Reorganizations*. P. 4–5. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/eng/ch20.pdf> (дата звернення: 04.12.2021).
33. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління (Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія») / під ред. І. Бураковського, В. Мовчан. Київ : Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2014. 141 с.
34. Саветчук В.М. Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.
35. Коммерческий кодекс Франции. Wolters Kluwer Russia. 2008. 1269 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=aMPbqJf677MC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 06.12.2021).
36. Корпоративне право Польщі та України: проблеми теорії та практики : монографія / В.А. Васильєва, О.Р. Ковалишин, А. Гербет та ін. ; за ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.
37. Пункт 1 в ред. Федерального закона от 5 мая 2014 г. № 99-ФЗ. *Собрание законодательства Российской Федерации*. 2014. № 19. Ст. 2304. Гражданский кодекс РФ часть первая от 30 ноября 1994 г. № 51-ФЗ. URL: http://base.garant.ru/10164072/4/#block_1004 (дата звернення: 12.11.2021).
38. Об акционерных обществах : Закон РФ от 26.12.1995 № 208-ФЗ. URL: <http://docs.cntd.ru/document/9000108> (дата звернення: 12.11.2021).
39. Габов А.В., Смирнова П.В., Сорокин Р.Ю. О некоторых вопросах правового регулирования реорганизации акционерных обществ. Правовое регулирование предпринимательской деятельности в рыночной экономике : сборник. Москва : Юрист, 2008.